

Krystyna Strumiłło*

DZIEŁO ARCHITEKTONICZNE I JEGO ZNACZENIE W MIEŚCIE

THE MEANING IN THE CITY OF THE ARCHITECTURAL WORK

Dzieła architektoniczne, które budują przestrzeń wokół nas mogą być odbierane w różny sposób. Nieliczne z nich poprzez swoją oryginalność uzyskują rangę symbolu, znaku, inne stanowią dominanty np. wysokościowe i przesadzają o wyglądzie panoramy miasta. Współczesna architektura, zmierzając w kierunku innowacji, nie zawsze odnosi się do otaczającej ją przestrzeni. Kontekst miejsca powinien być uwzględniany jako podstawowy element w procesie projektowania.

Słowa kluczowe: architektura, obiekt, forma, miasto, znaczenie, odbiór, czytelność, kontekst

The architectural works built space and can be read in different way. Some type of objects can be seen as sign, symbol, another as dominant in the city. Contemporary architecture move in the direction of innovation. New forms create space not always with respect to other forms. The important element of designing process should be context of place.

Key words: architecture, object, form, city, meaning, reading, context

Myślenie o przestrzeni, zrozumienie jej, zawsze towarzyszyło ludzkiej świadomości. Poruszając się jesteśmy uczestnikami przestrzeni, badamy ją, obserwujemy. Architekci projektując stają się twórcami obrazów. Każdy obraz posiada własną przestrzeń odbioru, co jest związane z indywidualnością postrzegania. Dlatego interpretacje przestrzeni modelowanej przez architekturę mogą być różne.

Kazimierz Wejchert w książce pt: *Przestrzeń wokół nas*, zwraca uwagę na zjawiska zachodzące w przestrzeni rzeczywistej czyli obserwowanej przez uczestników miast. Przestrzeń miejską porównuje do

struktury, w której człowiek przebywa w różnorodny sposób.

Umberto Eco w książce pt *Nieobecna struktura* architekturę określa jako zbiór znaków, które poprzez zawartą symbolikę komunikują, kształtują świadomość użytkownika. Miejsce nie powstaje nigdy w jednej chwili. Jego charakter jest wynikiem ścierania się, dopasowywania do wielu czynników.

Każdy twórca stara się tworzyć architekturę według określonych reguł. Są one uznane, obowiązujące lub stosowane tylko przez autora. Z upływem czasu reguły się zmieniają lub pojawiają się nowe.

* Strumiłło Krystyna, dr inż.arch., Politechnika Łódzka, Instytut Architektury i Urbanistyki.

Nowoczesne strategie budowania powstają w oparciu o zdobycze technologii. Współcześni projektanci prześcigają się w kreowaniu form coraz to bardziej wymyślnych i zindywidualizowanych, chcąc w ten sposób znacząco zaistnieć w środowisku. Dlaczego taka właśnie ma być idea założenia i jak ona wpłynie na sposób funkcjonowania projektowanego obiektu w otaczającej przestrzeni? Jaki będzie kontekst tego założenia?

W rozumieniu francuskiego architekta Jean Nouvela laureata Nagrody Pritzкера w 2008 roku, kontekst nie oznacza kopiowania istniejących założeń, czy projektowania takich samych budynków. *Kiedy mówię kontekst, ludzie myślą, że chcesz skopiować budynki dookoła, ale często kontekst to kontrast, jednak przewagę powinno mieć otoczenie, to jest dialog. Za każdym razem staram się odnaleźć brakujący kawałek puzzli, właściwy budynek na właściwym miejscu* mówi Nouvel. Dla Nouvela w architekturze nie ma stylu *a priori*. Jest raczej kontekst, który jest interpretowany w najszerszym sensie, włączając w to kulturę, miejsce, program, klienta, który prowokuje go do rozwijania zupełnie nowych strategii dla kolejnych projektów. W jego Musee du Quai Branly w Paryżu Nouvel zaprojektował śmiały, budynek z nietypowymi przestrzeniami, w których obiekty są pokazywane – i rozumiane – w nowy sposób.

Niestety obecnie napotykamy powszechność ignorowania kontekstu kulturowego miasta przy projektowaniu architektonicznym. Powstające obiekty często nie wykazują najmniejszych nawet odniesień do miejsc, w jakich powstają. Tymczasem wznoszenie nawet wartościowych budynków, bez poszanowania form i znaczeń w ich otoczeniu, pogłębia chaos w przestrzeni miast.

Od wieków zawsze duże znaczenie przywiązywano do hierarchizacji obiektów architektonicznych w zabudowie miejskiej.

W miastach, które zachowały swoją starą zabudowę możemy zaobserwować do dzisiaj, szczegól-

nie w centrum miasta hierarchizację ważności obiektów architektonicznych. Współczesna struktura miasta przedstawia się inaczej, podlega większym zmianom w porównaniu z poprzednimi okresami rozwoju urbanistyki. Tkanka miejska ulega rozbiciu na wiele przestrzeni o różnym przeznaczeniu. W układzie hierarchicznym obiektów obserwujemy zmiany zachodzące w czasie. Zmiany te są związane ze zmianami wielkości i skali obiektu. W kategoriach historycznych wysokość i skala obiektu najczęściej odzwierciedlały wysoki status władzy. Współcześnie obserwujemy wysoką rangę miejsc pracy, gdy dawniej czołowe miejsce zajmowały: zamek, ratusz, kościół, teatr. Obecnie nastąpiło podniesienie rangi budynków biurowych. Według A. Franty podstawowe zależności wewnątrz i zewnątrzprzedmiotowe określają procedurę powstawania budynku i cele jego istnienia. Zależności mogą być zestawione w poniższych punktach:

1. Użytkowość – forma spełniająca wymogi funkcji.
2. Trwałość – struktura spełniająca wymogi formy niezmiennej w określonym czasie.
3. Zrozumiałość – forma o odpowiednim znaczeniu dla treści i jej roli w układzie.

Na tych celach oparte są główne wymogi w przystosowaniu miejsca do potrzeb człowieka w formowaniu architektury jako całości przedmiotu-składowej otoczenia człowieka, urządzenie miejsca, oznaczanie go, komponowanie w harmonijną całość zapewniając ład przestrzenny.

Rozpatrując zagadnienia statusu i prestiżu dzieł architektury, oraz związanych z tym wrażeń i nastrojów ich wizualnych odbiorców, należy mieć na uwadze również to, że waga tych zagadnień może zmieniać się wraz z upływem czasu. Mówiąc o budynkach publicznych możemy wyodrębnić grupę gmachów urzędowych. Wyróżniają się one zdecydowanie spośród pozostałych obiektów. Gmachy będące siedzibą władz państwowych i miejskich, wielkich organizacji politycznych, bankowe, sądowe są przeważnie bu-

dynekami monumentalnymi, pełnymi majestatu i dostojności. Obecnie we współczesnych realizacjach obiektów publicznych, często ich nowoczesna forma architektury stanowi przeszkodę w identyfikacji przeznaczenia.

Hierarchizacja budynków służy do:

- budowania ładu przestrzennego miasta,
- budowania kodu informacyjnego ułatwiającego orientację,
- budowania poczucia bezpieczeństwa związanego z ładem urbanistycznym,
- odnajdywania budynków „znanych” w obszarze miasta.

Amerykański urbanista K. Lynch, zwrócił uwagę na obrazotwórczą rolę forum miejskiego. Wyróżnił dwie cechy krajobrazu miejskiego: czytelność i obrazowość. Czytelność wg Lyncha to łatwość, z jaką poszczególne części miasta są rozpoznawalne i zorganizowane w spójną całość. Czytelne miasto to takie, którego poszczególne miejsca, dzielnice i charakterystyczne budowle są szybko identyfikowane i komponowane w ogólny układ. Dla obserwatora jest również ważne to, że rozpoznanie budynku użyteczności publicznej w mieście odgrywa szczególną rolę, daje łatwość orientacji, poczucie pewności i bezpieczeństwa.

Niektóre, nieliczne formy architektury uzyskują rangę znaku (symbolu). Warunkiem jest oryginalność formy, jej zapamiętywalność i okoliczności kojarzące jej istnienie tylko z danym miejscem lub treścią. Forma o randze symbolu nie musi być ani doskonała ani nowa (innowacyjność jako cecha wyróżniająca trwa krótko). Jest więc również pewną odrębną kategorią.

Na wyraz formy architektonicznej znaku składają się następujące kryteria:

- trafność wyrażenia treści – formy przestrzenne bryły, wyrażenia istoty treści – idei ponadczasowej (np. potęga, dostojność),

- w odbiorze wraźniowym – odpowiednia siła wyrazu świadcząca o jego dobitności,
- atrakcyjność formy – siła fascynowania, zdolność inspirowania,
- aktualność formy – wyrażająca swój czas powstania,
- autentyczność i oryginalność formy – jeśli ma własne oblicze, nie jest stereotypowa, jest nowym rozwiązaniem (nie naśladuje i nie podrabia innych rozwiązań),
- tożsamość kulturowa – cechy formy świadczące o przynależności do określonego obszaru kulturowego (np. góralska, chińska, itp.).

Uzyskanie przez budynek rangi symbolu nie jest zależne od jego poziomu artystycznego. Warunkiem koniecznym jest jednak wyrazistość i wyjątkowość formy oraz trudne do zdefiniowania okoliczności powszechnego przekonania o związku formy z miejscem lub ideą. Jeśli forma budynku jest wyrazista, wyróżniająca się, znaczna, oryginalna i znajduje u odbiorców powszechne uznanie, staje się ona symbolem miejsca, symbolem miasta, np. katedra Notre Dame w Paryżu.

Symbol w przestrzeni może istnieć w bardzo różnej skali. W czasach współczesnych symbol na ogół jest wizytówką bogatej firmy, której pośrednio także przynosi sławę, np. Commerzbank we Frankfurcie. Oczywiście nie każdy budynek może osiągnąć rangę symbolu. Składa się na to bardzo wiele czynników. Jednak, jeśli już to uzyska, jest zapamiętywany i kojarzony właśnie z tym danym miejscem. Opisane wyżej przykłady architektury znaku są dowodem możliwości przekazywania wyjątkowych treści przez architekturę. Stają się wybitnymi realizacjami, są rozpoznawalne przez każdego i pomagają w identyfikacji miejsca.

Współcześnie bardzo często budynki stanowią dominanty wysokościowe w miastach. Dzieje się tak i w Stanach Zjednoczonych, w Europie oraz Azji.

Budynki te mają duży wpływ na urbanistyczne i architektoniczne formowanie centrów miejskich i wpływają na odbiór danego miasta. Stanowią punkty charakterystyczne oraz rozpoznawalne dla danego miejsca. Są to główne siedziby banków, biurowce a także główne centrale o charakterze prestiżowym. W państwach Azji południowo-wschodniej, takich jak: Singapur, Hong-Kong, Tajwan i Korea Południowa, których burzliwy rozwój zaczął się w latach 70, wysokie budynki to główne siedziby instytucji finansowych, często o atrakcyjnych, awangardowych rozwiązaniach, są dumą mieszkańców, symbolem postępu i potęgi instytucji. Układ miasta piętrzącego się ku górze i dającego się dzięki temu oglądać z pewnego oddalenia w całej swej okazałości jest niemal zawsze interesujący i dostarcza dodatnich wrażeń estetycznych.

Dominanty stanowią i przesądzają o wyglądzie panoramy miasta. Zależy to również od rozmiarów i ekspresji ukształtowania dominujących brył. Ma to istotne znaczenie dla ogólnego wyglądu miasta oraz

dla nastroju, który ów wygląd wywołuje u obserwatorów. Dla kontrastu warto podkreślić rolę dominant wysokościowych, także w kompozycji i nastroju wewnętrznych krajobrazów miejskich.

Wspomniany wcześniej Jean Nouvel zwyciężył w tym roku w finale konkursu na wieżowiec Signal w paryskiej dzielnicy La Défense. Paryski architekt zrealizuje ponad 300-metrowy wieżowiec, którego zapragnął Nicolas Sarkozy. Budynek ma powstać przy zachodnim wjeździe do dzielnicy La Défense, obok Wielkiego Łuku. Wieżowiec ma osiągnąć wysokość 301 metrów, czyli 71 pięter. Dzięki swoim rozmiarom i lokalizacji budynek będzie dobrze widoczny z Paryża. Skyline La Défense zyska nową dominantę. Jest to dowód na to, że w dalszym ciągu istnieje zapotrzebowanie na tego typu budynki.

Architektura jest odwzorowaniem rzeczywistości, a zatem rzeczywistych potrzeb ludzi. Spełnia je poprzez swoją funkcjonalność oraz estetykę. Dobrze jeśli dzieje się tak dzięki świadomemu procesowi projektowania.

BIBLIOGRAFIA

A. Basista, *Opowieści budynków: architektura czterech kultur*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, Kraków, 1995.
 G. Broadbent, R. Bunt, Ch. Jencks, *Sign, symbols and architecture*, Wiley, John&Sons, Chichester 1980.
 U. Eco, *Pejzaż semiotyczny*, PIW, Warszawa 1972.
 A. Franta, *Kryteria ogólne kwalifikacji poziomu dzieła architektonicznego*, Monografia nr 193, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1995.

R. S. Jackendoff, *The Architecture of the Language Faculty*, MIT Press, 1997.

K. Lynch, *Image of the City*, MIT Press, Cambridge, London 1994.

Ch. Norberg-Schulz, *Bycie, przestrzeń, architektura*, Wydawnictwo Murator, Warszawa 2000.

S. E. Rasmussen, *Odczuwanie architektury*, Wydawnictwo Murator, Warszawa 1999

W. Szolginia, *Estetyka miasta*, Arkady, Warszawa 1981.